

EGYÉN- ÉS ÁLLAMPÁRTI ALKOTMÁNYBÍRÁK

TENDENCIÁK AZ ALKOTMÁNYBÍRÓSÁG ALAPJOGI GYAKORLATÁBAN

Az Alkotmánybíróság 2001 végén hozott néhány alapjogi tárgyú döntése alapján úgy tűnik, a jelenlegi testületben egyértelműen többségbe kerültek azok az alkotmánybírák, akik megszorítóan értelmezik az alkotmányos jogokat, köztük a demokratikus fejlődés szempontjából meghatározó politikai szabadságjogokat is. Ez utóbbi tendenciát nemcsak a választás jogának a lex Répássy előzetes normakontrollja során kifejtett elvi elfogadása jelzi, hanem a gyülekezési törvény alkotmányossági vizsgálatáról született, sokkal kevesebb visszhangot kapott határozat is. Mielőtt e két döntést részletesebben elemezném, érdemes röviden áttekinteni a testület alapjogi bíráskodási gyakorlatának alakulását az elmúlt években.

VISSZARENDEZŐDÉS AZ ALAPJOGVÉDELEMBEN

Több korábbi elemzés utalt már arra, hogy a Németh János vezette testület többsége feladta az alkotmányos jogok morális értelmezésének – a Sólyom-bíróság által képviselt – dworkini felfogását.¹ A változás különösen szembetűnő volt a tág értelemben vett vélemény szabadság megítélése terén, amit az első bíróság kitüntetett jogként kezelte. A megváltozott prioritásokat elsőként a csonka, kizárólag kormánypárti tagokból megalakult tévés kuratóriumi elnökség legalizálása jelezte.² A folyamat következő állomása az volt, amikor a testület, teljesen feladva elődei korábbi álláspontját, alkotmányosnak mondta ki a Büntető törvénykönyv „nemzeti jelkép megsértése” elnevezésű tényállását és az önkényuralmi jelképek használatát kriminalizáló Btk.-beli passzust.³

Az igazsághoz hozzátartozik, hogy időközben születettek alapjogvédelmi tartalmú döntések is, mind a vélemény szabadság, mind más jogok területén. Így például az AB alkotmány sértőnek minősítette és megsemmisítette a Btk. 270. §-ában foglalt rémhírterjesztés vétségét,⁴ elismerte, hogy a gazdasági reklámok is a szólásszabadság megnyilvánulásai,⁵ valamint alkotmányellenesnek ítélte az elítél-

tek szólásszabadságának indokolatlan korlátozását.⁶ Ugyancsak jogvédő döntés született két betegjogi esetben. Az egyikben a többséget alkotó bírák a korlátozottan cselekvőképes betegek önrendelkezési jogának a cselekvőképtelenekével azonos korlátozását,⁷ a másikban a meddőségkezelés során alkalmazott nemi diszkriminációt találták alkotmány sértőnek.⁸ Ugyancsak a minimális többséget alkotó hat alkotmánybíró szavazatával, hivatalból eljárva alapította meg a testület, hogy az Országgyűlés jogalkotói feladatának elmulasztásával alkotmányellenes helyzetet idézett elő azáltal, hogy nem teremtette meg maradéktalanul az egyesülési szabadság érvényesülését biztosító mindazon jogszabályi feltételeket, amelyek megfelelő védelmet nyújtanak a nyilvántartásba vételi eljárás indokolatlan elhúzódnásával szemben.⁹

Térjünk vissza e tanulmány alapkérdéséhez: mi-
ben áll a 2001 végén hozott alapjog-korlátozó alkotmánybírói határozatok sajátossága? A választási jog és az annak hazai megvalósítására kidolgozott úgynevezett lex Répássy alkotmányossági vizsgálata során a többség nemcsak a vélemény szabadság kitüntetett jellegére vonatkozó korábbi alkotmánybírói álláspontot adta fel, hanem a közszereplők fokozott bírálhatóságával és ezáltal a közügyek vitathatóságával kapcsolatban megfogalmazott doktrínát is. Szembetűnő újdonsága ennek a döntésnek, ahogy a héttagú többség megpróbálta alátámasztani álláspontját a külföldi és a nemzetközi esetjogra történt, meglehetősen szelektív hivatkozásokkal.

EX LEX RÉPÁSSY-HATÁROZAT

Az Országgyűlés 2001 májusában elfogadta a Polgári törvénykönyv módosítását, amely lehetővé kívánta tenni, hogy a sajtóban megjelent véleményekre az érintettek személyiségi jogaikra tekintettel reagáljanak. A köztársasági elnök alkotmányossági aggályait megfogalmazva előzetes normakontrollt kért az Alkotmánybíróságtól.¹⁰

A hat fideszes képviselő által beterjesztett önálló képviselői indítvány nyomán elfogadott törvényt módosítás a negyedik kísérlet volt arra, hogy a „vélemény-helyreigazítás” jogállamokban ismeretlen intézménye bekerüljön a magyar jogrendszerbe. Közös vonása a négy próbálkozásnak, hogy az alkotmánnyal és az egyaránt kétharmados sajtó-, illetve médiatörvénnyel ellentétes szabályok helyét a „feles” többséggel módosítható Ptk.-ban képzelték el az előterjesztők. Az első két nekifutás Pokol Bélának, az Országgyűlés alkotmányügyi bizottsága elnökének nevéhez fűződik. Még ebből az időből származik a javaslatot azóta is kísérő címke, a lex Pokol. A kisgazda honatya első kezdeményezését 1998 őszén éppen a nagyobb kormánypárt alkotmányjogi érzékkel megállított képviselőinek véleménye alapján nem vette tárgysorozatába a parlament, majd egy év elmúltával ismét előkerült a süllyesztőből, és egy ideig újra fenyegetett napirendre kerülése. Az időközben némileg módosult képviselői önálló indítvány értelmében annak, akivel kapcsolatban „társadalmilag hátrányos” (sic!) vélemény jelenik meg egy lap hasábjain, alanyi joga lett volna arra ugyanazon hasábjakon válaszolni. Az idea lényege tehát már akkor az volt, hogy a ténnyel kapcsolatos, számos jogrendszerben létező¹¹ helyreigazítás mintájára bevezette volna szinte ugyanazt az eljárást a vélemények tekintetében is.

Pokol javaslatát a véleménynyilvánítás kiegyensúlyozottságának szükségességével indokolta. Csak-hogy ezt a követelményt alkotmányos rendszerekben nem általában a sajtóval, csupán az egyelőre szűkös jószágnak minősülő frekvencián terjesztett rádió- és televízióműsorokkal, azoknak is elsősorban közszolgálati változatával kapcsolatban fogalmazták meg. Ezért van az, hogy a kiegyensúlyozottság szempontja megjelenik a rádiózásról és televíziózásról szóló médiatörvényekben – köztük a magyarban is –, de szó sem esik róla a nyomtatott sajtóról szóló törvényekben, így a miénkben sem. Például az amerikai Szövetségi Kommunikációs Bizottság (a magyar ORTT-hez hasonló grémium) által megalkotott *fairness doctrine* értelmében az elektronikus médiumokban egy közérdekű probléma megvitatásakor minden álláspont ismertetésének megfelelő teret kell biztosítani. Mint láttuk, Pokol javaslata a korlátlanul előálítható írott sajtóra is vonatkozott, ráadásul nem egyszerűen a korrekt bánásmódot, hanem annál sokkal többet, minden sértő vélemény „helyreigazítását” írta volna elő.

A szakmai és politikai körökben egyaránt szalonképtelenné vált lex Pokol végleg lekerült a napirendről, de az igazságügy-miniszter, tehát ezúttal a legkisebb kormánypárt elnöke visszacsempészte abba a kormányelőterjesztésbe, amit 2000 szeptemberében

a Ptk. személyhez fűződő jogokkal foglalkozó fejezetének átfogó módosítására nyújtott be. A hangsúly a Pokol-féle kiegyensúlyozottságról áthelyeződött a vélemény által érintettek személyiségi jogainak védelmére. Az igazságügy-minisztériumi keresztségben a „sajtóelégtétel” nevet elnyert megoldás alapján ha valakinek a személyiségi jogait a nyomtatott vagy az elektronikus sajtó nem valótlán tényállítással, hanem „más” – ki nem fejtett – módon sérti meg, akkor a szokásos személyiségi jogi eszközökön kívül követelhetette volna „olyan közlemény közzétételét, amely számára elégtételt ad”. A rossz nyelvek szerint az egy már nem aktív alkotmánybíró által előkészített javaslatot az egyeztetések során olyan elsőprő erejű szakmai elutasítás fogadta, hogy az lekerült a kormány napirendjéről.

A két kisebb kormánypárt képviselőinek kudarcát követően a Fidesz-MPP öt honatyája és egy honatyája vette kézbe az ügyet. Közülük első helyen az a Répássy Róbert jegyzi a 2001-es képviselői önálló indítványt, aki pártja jogi kabinetjének vezetőjeként az eredeti lex Pokol elutasításában meghatározó szerepet játszott. Az elfogadott módosítás két tekintetben egészítene ki a Ptk. személyiségi jogi fejezetét. Az egyik – ezúttal „válaszadás” néven – az előző „vélemény-helyreigazítási” kísérletek újabb mutációja. Eszerint „akinek személyhez fűződő jogát napilapban, folyóiratban (időszaki lapban), rádióban vagy televízióban közölt valamely vélemény vagy értékelés sérti – a törvényben biztosított egyéb igényeken kívül –, követelheti saját véleményének vagy értékelésének közzétételét is”. A szöveg első olvasásra is szembevető alkotmányossági problémája, hogy nem lehet tudni, milyen személyhez fűződő jogi sérelemre gondol az előterjesztő. Vagyis feltéve, de meg nem engedve, hogy a szabályozás alkotmányosan elfogadható lenne, ha pontosan megnevezné a válaszadás szempontjából releváns személyiségi jogi sérelmeket, a jelenlegi megfogalmazást már önmagában alkotmányellenessé teszi az, hogy olyasmire is kiterjed, amire nem lenne megengedhető. Ezt nevezi az alkotmányjogi dogmatika „szélességnek”. Ha ez lenne az egyetlen és legnagyobb alkotmányossági aggálya a javaslatnak, az viszonylag egyszerűen orvosolható lenne.

A módosítás másik eleme, hogy a jövőben a nyomtatott, illetve az elektronikus sajtó útján megvalósuló személyiségi jogsérelmek esetén a bíróságnak kötelessége lenne a jogsértőre közérdekű célra fordítható bírságot is kiszabni, mégpedig olyan összegűt, „hogy az visszatartsa a jogsértőt a további jogsértésektől”. Ilyen bírság kiszabására eddig is jogosult volt a bíróság, ha úgy ítélte meg, hogy a személyiségi jogi perben kiszabott kártérítési összeg nem állt arányban a jogsértő magatartás súlyosságával.

A módosítás értékelésekor azonban azt sem szabad elfelejtenünk, hogy az elmarasztaló vélemények sértettjének nemcsak az összes többi lap áll rendelkezésére ellenvéleménye kifejtésére, de ha személyiségi jogaiban, esetleg becsületében is sértve érzi magát, akkor ma is számos polgári jogi, sőt büntetőjogi eszköz igénybevitelére van lehetősége. Nem beszélve arról, hogy egy igazi szerkesztő az esetek többségében önként is leközi a választ. A fő baj a „véleményhelyreigazítással” – akárhogy is nevezik azt és akármilyenek is részletszabályai –, hogy megszünteti a sajtószabadság egyik legfontosabb részét képező szerkesztés szabadságát. Ha ugyanis bírósági ítélettel elő lehet majd írni minden sértő véleményre született válasz kötelező közlését, attól kezdve nem Kossuth, Osvát, Molnár Ferenc vagy K. Havas Géza utódai, hanem bírók fogják szerkeszteni a lapokat. Ezek a „bírósági közlemények” viszont aligha fogják érdekelni az olvasókat. Az olvasók hiánya pedig előbb tönkreteszi a sajtót, mint a borsos bírságok. Csak remélni lehet, hogy nem ez volt a törvényalkotók célja.

Az Alkotmánybíróság 2001. december elején hirdette ki határozatát a köztársasági elnök indítványával kapcsolatban.¹² (Már önmagában az is szokatlan, hogy az államfőnek közel fél évet kellett várnia a törvény szerint soron kívüli eljárás befejezésére.) A döntés látszólag igazolta az elnök alkotmányossági aggályait, hiszen a határozat rendelkező része értelmében „alkotmányellenes a válaszadás jogának a Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény 79. §-ának – az Országgyűlés 2001. május 29-i ülésnapján elfogadott törvény 1. §-ával beiktatott – új (2) bekezdésében meghatározott szabályozási módja”. Az sem szokásos az alkotmánybírósági gyakorlatban, hogy az ítélet kötelező részében a bírák túlmennek a vizsgált törvény alkotmányellenességének deklarálásán, és már itt azzal az – egyébként az indoklásra tartozó – megszorítással élnek, miszerint pusztán a szabályozás módja sérti az alaptörvényt. Ez annál is inkább furcsa értelmezése saját feladatuknak, mert a köztársasági elnöki indítvány nem általában támadta a válaszadás jogát, hanem csak annak konkrét magyarországi megvalósítását. A többségi álláspontot jegyző hét alkotmánybíró – úgy látszik – rendhagyó módon ezen a helyen is jelezni kívánta, amit az indoklásban azután részletesen is kifejtett: a válaszadás intézményét általában nem, csak a vizsgált törvényben alkalmazott megoldását tartja összeegyeztethetetlennek az alkotmánnyal.

A válaszadás alkotmányosságát pedig azzal igazolták a hetek, hogy az a sajtó tájékoztatási feladatát és a demokratikus közvélemény kialakítását van hivatva szolgálni. Ezzel az érveléssel a többséghez tartozó bírák a frekvenciák szűkössége által igazolható, de

a francián kívül valamennyi jogállami jogrendszerben kizárólag az elektronikus közszolgálati médiumokban érvényesíthető kiegyensúlyozottság követelményét ültették át az írott sajtóra. A magyar alkotmánybírák által teljesen félreértett vagy félremagyarázott egyik amerikai ügyben, a Red Lion Broadcasting-esetben¹³ a bíróság a frekvenciaszűkösségre hivatkozva valóban elismerte a nem fair módon kezelt személyek vagy csoportok válaszadási jogát, miként egy választás azon jelöltjét is, akit valamely rádió- vagy tévéállomás más jelöltek javára háttérbe szorított. De ez is csak addig tartott, amíg egy szövetségi fellebbezési bíróság 2000 októberében meg nem semmisítette a válaszadásra vonatkozó rendelkezést.¹⁴ A magyar bírák ez utóbbi döntésre már elfelejtettek hivatkozni, miként arra is, hogy az eredeti ítélet sem vonatkozott a nyomtatott sajtóra. Ennek kapcsán ugyanis a szövetségi Legfelső Bíróság egy – magyar kollégáik által szintén tévesen értelmezett – döntésben¹⁵ már jóval korábban alkotmányellenesnek minősítette azt a szabályt, amely egy megtámadott jelöltnek válaszadási jogot írt elő. (A kiegyensúlyozottnak ugyanezt a téves, az Alkotmánybíróság korábbi határozataival ellentétes értelmezését tartalmazza Bihari Mihály alkotmánybíró párhuzamos indoklása is.)

Mint látható, az új szabályozás a magyar és más jogállami jogrendszerekben a valótlan tényállítások tekintetében lényegében eddig is létezett helyreigazítás intézményét terjesztené ki a véleményeknek egyedül a francia jogban ismert korrekciójára. Természetesen önmagában az a tény, hogy egy jogintézményt a nemzetek többsége és a nemzetközi jog is elvet, önmagában még nem teszi elfogadhatatlanná azt egy adott ország alkotmányos rendszere szempontjából. A lex Répássyról szóló alkotmánybírósági döntéssel összefüggésben csak azért érdemes megjegyezni a válaszadás intézményének majdnem egyedülálló, kivételes voltát, mert a hét alkotmánybíró által jegyzett többségi indoklás ahelyett, hogy elvégezte volna a magyar alkotmányos jogok korlátozása-sakor elengedhetetlen alkotmányossági vizsgálatot, a „vélemény-helyreigazítás” elvi alkotmányosságára vonatkozó ítéletét lényegében külföldi példákra és a nemzetközi bírói gyakorlatra alapozta.

Csakhogy a hét alkotmánybíró által hosszasan felsorolt példák egy része semmilyen összefüggésben nincs a helyreigazítás kérdésével, sőt egy részük még a véleményszabadsággal sem. Ilyen például az Emberi Jogok Európai Bíróságának a belga nyelvtörvénnyel kapcsolatos döntése,¹⁶ ami az Európai emberi jogi egyezmény első kiegészítő jegyzőkönyvében foglalt oktatáshoz való jogot, illetve az azzal kapcsolatos diszkrimináció tilalmát tárgyalja. A hivatkozott esetek másik csoportjában a téma ugyan a vélemény-

szabadság, de nem a helyreigazítás. Ilyen a strasbourgi bíróság két fontos ítélete a sajtószabadság témájában, melyek közül az egyikben¹⁷ a testület a sajtó javára, a másikban¹⁸ annak ellenére döntött. A Sunday Times-ügyre való hivatkozás pikantériája nemcsak az, hogy annak alapján a magyar bírának nyilvánvalóan alkotmányellenesnek kellett volna találniuk a „vélemény-helyreigazítást”, hanem hogy ez volt a strasbourgi bíróságnak az a döntése, amelyben először alkalmazták a véleményszabadsággal kapcsolatos ügyek eldöntésekor azóta is használt szükségességi tesztet, amit a magyar alkotmánybírák félretettek. Szintén nem a helyreigazításról, hanem a gyűlölködő beszéd határaitól szól a dán skinheadek ügye.¹⁹ Ráadásul a magyar döntés indokolása tévesen foglalja össze a tárgyhoz nem kapcsolódó ítélet lényegét, hiszen abban a strasbourgi bírák az egyezmény 10. cikkelyének Dánia általi megsértését állapították meg, amiért a nemzeti bíróságok elmarasztalták a fajgyűlölő beszédet a közszolgálati televízióban bemutató újságírókat. A témához egyáltalán nem kapcsolódó ítélet teljes félreértéséről tanúskodik a Petain marsall emlékének védelmére alakult egyesület vezetői véleményszabadságának Strasbourgot megjárta ügye.²⁰ Ugyanis a magyar alkotmánybírák értelmezésével ellentétben a strasbourgi bírák nem állapították meg a 10. cikkely megsértését. A tág értelemben vett véleményszabadság kérdése is csak érintőlegesen jelenik meg a német Alkotmánybíróságnak abban a hivatkozott határozatában, amely a német kommunista párt betiltását rendeli el.²¹

Végül néhány ügy tárgya valóban a helyreigazítás, de ezek kizárólag a tények és nem a vélemények korrigálására szolgáló megoldások elfogadhatóságáról szólnak. Például a Tolstoy Miloslavsky-ügyben²² a felperes az általa írt pamfletben háborús bűncselekmények elkövetésével vádolt meg különböző embereket, akik közül a brit felsőház egyik tagjának rágalmazási eljárás keretében másfél millió font kártérítést állapított meg az angol bíróság. Miloslavsky a kártérítés összege miatt fordult Strasbourghoz, és az Emberi Jogok Európai Bírósága meg is állapította a 10. cikkely megsértését, hangsúlyozva, hogy a ténykérdésben biztosított helyreigazítás is sértheti a sajtószabadságot, ha a kártérítés összege túlságosan magas. Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának a határozat indokolásában hosszasan idézett, a válaszdadás jogáról elfogadott ajánlása²³ ugyancsak világossá teszi, hogy az csakis tényekre vonatkozik. Az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlésének 1993. július 1-jén elfogadott határozata az egyetlen hivatkozott döntés, amely valóban megkülönbözteti a válaszdadás kapcsán a tényközlést és a véleményt, csak hogy ez a

sokkal inkább politikai, mintsem jogi dokumentum nem a kívánatos jogi szabályozásról, hanem az újságírói etikáról szól.²⁴

Az a tény, hogy a határozat meglehetősen hosszú többségi indokolása lényegében nem tartalmaz releváns hivatkozást egyetlen külföldi vagy nemzetközi esetre sem, amely alátámasztaná a magyar alkotmánybírák döntését, annál is meglepőbb, mert az ügy előadó bírása Harmathy Attila akadémikus, aki az elmúlt évtizedekben kitartóan és következetesen tanította a felnövekvő jogásznemzedékeket – köztük e sorok szerzőjét is – az összehasonlító jogtudomány fontosságára.

Vagyis a többséget alkotó hét alkotmánybírónak legfeljebb azt sikerült igazolnia, amit senki, természetesen az indítványozó államfő sem vont kétségbe, hogy a tényekre vonatkozó sajtó-helyreigazítás eddig is létező intézménye nem alkotmánysértő.

Viszont még a szabályozási mód tekintetében sem találta a többség alkotmánysértőnek a kötelezően ki-rovandó közérdekű bírság olyan szabályozását, amely nem állapított meg felső határt a közigazgatási típusú szankció alkalmazásánál. A közérdekű célra fordítható bírság intézménye kapcsán az alkotmánybírák teljesen figyelmen kívül hagyták azt az alkotmányos aggályt, hogy azzal a törvényhozó egy a felek mellérendeltségére épülő jogviszonyba – mint amilyenek a polgári jog személyiségi jogi ügyei – a költségvetésnek, vagy a bíróság döntése nyomán például alapítványoknak, de semmi esetre sem a sértettnek fizetendő bírsággal belekevert egy idegen, hierarchikus elemet. A bírság kötelező kiszabásának előírásával most ez a probléma kiegészült azzal, hogy a bírói függetlenséghez hozzá tartozó mérlegelési lehetőség az összeg meghatározására korlátozódik.

Az Alkotmánybíróság mostani döntése ellentétes a hatóságok és hivatalos személyek megsértése kriminalizálásával kapcsolatos 36/1994. (VI. 24.) AB határozattal, mely annak érdekében, hogy a közügyek a lehető legszélesebb körben vitathatók legyenek, kimondta: a közhatalmat gyakorló személyekkel, valamint általában az úgynevezett közszereplőkkel kapcsolatos véleménynyilvánításban messzebb lehet elmenni, mint más személyek esetében. Ezt a tesztet egyébként a magyar Alkotmánybíróság részben az amerikai Legfelső Bíróság Sullivan-ügyben hozott híres ítéletéből,²⁵ részben pedig a strasbourgi emberi jogi bíróság néhány döntéséből²⁶ vezette le. A mostani határozat hivatkozik is ezekre az esetekre – megint csak elfelejtve, hogy mindegyikben a sajtószabadság javára döntöttek a bíróságok. Márpedig az új szabályozás nem tesz különbséget a közszereplők és a nem közszereplők válaszdadási joga között. Sőt, az Alkotmánybíróság által aggályosnak tartott jelenlegi hely-

zethez képest a mostani komoly szigorítás valójában éppen a közszereplők bírálhatóságát nehezítené meg elsősorban; hiszen a sajtóban értelemszerűen főleg közszereplőkkel szemben fogalmazódnak meg vélemények vagy értékelések, tekintve, hogy ezek tartanak számot a közvélemény figyelmére.

A határozathoz négy alkotmánybíró fűzött különvéleményt. Közülük Czúcz Ottó alkotmányellenesnek ítélte a közérdekű bírságnak a törvényben foglalt szabályozását is, mondván, hogy ebben az esetben „nem a felek egyikét ért hátrányok másik fél által történő kiegyenlítéséről van szó, hanem az állam közhatalmi eszközeinek alkalmazásáról, abból a célból, hogy a jogsérelmet elkövető felet magatartásának megváltoztatására szorítsák”.

Holló András nem ért egyet azzal sem, hogy a válaszadás jogának kizárólag szabályozási módja lenne alkotmányellenes. Különvéleménye szerint ha az Alkotmánybíróság ragaszkodott volna eddigi gyakorlatához, akkor meg kellett volna állapítania, hogy a válaszadás egész intézménye nem aránytalanul, hanem a szükséges mértéken túl korlátozza a véleménynyilvánítás szabadságát s ezen belül annak meghatározó jelentőségű intézményes formáját, a sajtószabadságot, illetve közelebbről annak „alapjog értékű elemét”, a szerkesztési szabadságot. Holló szerint a válaszadásra vonatkozó vizsgált jogi szabályozás – ugyancsak ellentétben az Alkotmánybíróság korábbi gyakorlatával – a sajtószabadság elé a tényállítás és az értéktétel közötti különbséget figyelmen kívül hagyva emel korlátot. Vagyis a különvélemény szerzője szerint a jelen esetben az új törvényi korlátozások szükségességét – tehát mind a válaszadás jogát, mind pedig a kötelezően kiszabandó, felső határ nélküli közérdekű bírságot – a meglévő, hatályos törvényi korlátozások, jogi eljárások tükrében kellett volna vizsgálnia a bíróságnak.

Kiss László alkotmánybíró is úgy vélte, hogy mind a válaszadás joga, mind a közérdekű bírság tervezett szabályozása indokolatlan, szükségtelen és ezért alkotmányellenes beavatkozást jelentene az állam részéről a sajtó szabadságába. Ugyanakkor a különvélemény két általános megjegyzést is tesz a két vizsgált kérdés kapcsán. Az egyik szerint az, hogy az Országgyűlés a kétharmados követelményt megkerülve a „feles” Polgári törvénykönyvbe helyezhette el a sajtószabadság szempontjából alapvető szabályokat, arra vezethető vissza, hogy a parlament a mai napig sem alkotta meg az alkotmány 61. § (3) bekezdésében előírt, a sajtószabadságról szóló kétharmados törvényt, amely magában foglalná a szabadságjog korlátozásá-

nak valamennyi garanciális jelentőségű rendelkezését. Természetesen ez a megoldás a jelenlegi törvényhozási ciklusban, mikor a kormánytöbbség nem éri el a kétharmados mértéket, valóban megakadályozhatta volna a törvény elfogadását, de persze nem szabad elfelejteni, hogy éppen azért intézményesítette a rendszerváltó alkotmány az Alkotmánybíróságot, hogy a feles törvényekbe csempészett alkotmánysértéseket is kigyomlálja. Erre ebben az esetben is megvolt a lehetősége. Kiss László másik általános megjegyzése, hogy az Alkotmánybíróságnak a köztársasági elnöki indítvány kiterjesztő értelmezése alapján vizsgálnia kellett volna és meg kellett volna állapítania a közérdekű bírság egész intézményének alkotmányellenességét.

Ezzel szemben Kukorelli István különvéleménye – ebben a tekintetben a többségi döntéssel megegyezően – szerintem is helyesen helyezkedik arra az álláspontra, hogy mivel az államfő ezt az alkotmányos aggályt nem fogalmazta meg, az Alkotmánybíróság túllépte volna hatáskörét, ha ebben is állást foglal. Egyebekben Kukorelli talán a legkövetkezetesebben mutat rá a többségi vélemény ellentmondásaira. Meggyőző érvelése szerint a többségnek nem sikerült igazolnia, hogy a válaszadás ilyen szabályozásának kényszerítő indoka

MEGGYŐZŐ ÉRVELÉSE
SZERINT A TÖBBSÉGNEK
NEM SIKERÜLT IGAZOL-
NIA, HOGY A VÁLASZ-
ADÁS ILYEN SZABÁLYO-
ZÁSÁNAK KÉNYSZERÍTŐ
INDOKA LETT VOLNA A
JELENLEGI MAGYAR
JOGRENDSZERBEN.

lett volna a jelenlegi magyar jogrendszerben. Vagyis ha a testület az alkotmányos alapjogok esetében szükséges szükségességi-arányossági teszt alapján vizsgálta volna a kifogásolt szabályozást, akkor meg kellett volna állapítania, hogy nemcsak a politikai viták, hanem a magánjellelű közlések is az egyéni önkifejezés megnyilvánulásai, és mint ilyenek, a véleménynyilvánítás szabadságát megillető kiemelt védelmet élveznek, akkor is, ha személyiségi jogokat sértenek. A személyiségi jogok sérelméről Kukorelli ugyancsak helyesen állapítja meg, hogy az nem azonos az emberi méltóság sérelmével. A többségi indokolás ebben az esetben sajnos a magyar alkotmánybírósági gyakorlatra sem korrekt módon hivatkozik, hiszen a példaként felhozott 1992-es izgatási határozatban a gyűlölködő beszéd korlátozását nem a személyiségi jogok, hanem az emberi méltóság igazolta. Az ennél kevesebbet jelentő személyiségi jogok védelme a lex Röpássy esetében nem írja elő kényszerítő erővel a sajtószabadság korlátozását, márpedig az Alkotmánybíróság állandó gyakorlata értelmében az a korlátozás, amelynek nem mutatható ki kényszerítő indoka, szükségtelen, vagyis alkotmánysértő, miként a válaszadás vizsgált megoldása is. Kukorelli szerint ugyanis a személyiségi jogvédelem jelenlegi polgári jogi eszközei, mint amilyen

a tények helyreigazítása és a személyiségi jogi per, kiengesztelve a büntetőjog eszközeivel, mint a becsület-sértés és a rágalmazás, elegendők a szabályozás által kitűzött cél megvalósítására.

Különvéleményében Kukorelli vitatja a többségnek azt az álláspontját is, miszerint általában nem alkotmányellenes a válaszadás intézménye. A külföldi jogrendszerek összehasonlító áttekintése alapján megállapítja, hogy a common law rendszerekben egyáltalán nem ismert a helyreigazítás intézménye, a kontinentális jogrendszerek közül pedig azok, amelyek ismerik – a francia kivételével –, kizárólag a tények helyreigazítására alkalmazzák. Kukorelli a felső határ nélküli közérdekű bírságot is alkotmányellenesnek tartja, tekintettel arra, hogy annak elrettentő célja valójában öncenzúrához, és ezzel a sajtószabadság megengedhetetlen korlátozásához vezet.

Ha az Országgyűlés többségi döntéssel, az alkotmánybírak intencióinak megfelelően kijavítja a lex Röpássy szabályozási módszertani hibáit, akkor a válaszadás egy, a felvilágosodás, valamint a magyar forradalmak egyik legmagasztosabb elvét, a sajtó és ezen belül is különösen a szerkesztés szabadságát megcsúfoló intézmény épül be jogrendszerünkbe. Az Alkotmánybíróság mostani döntése azonban nemcsak tartalmában jelent mélypontot a testület elmúlt tizenkét évének alapjogi bíráskodási, ezen belül is különösen a szólásszabadsággal kapcsolatos gyakorlatában, hanem az indokolás szakmai színvonalában is.

A GYÜLEKEZÉSI SZABADSÁG SZÜKÍTÉSE

A 2001 novemberének végén megszületett határozat azért is fontos, mert a testület most foglalkozott először átfogóan a gyülekezési szabadsággal, amikor több indítvány alapján elvégezte a gyülekezési jogról szóló 1989. évi III. törvény alkotmányossági vizsgálatát.²⁷ Az indítványozók kérték a törvény egésze, illetve egyes rendelkezései alkotmányellenességének, továbbá nemzetközi szerződésbe ütközésének, valamint mulasztásban megnyilvánuló alkotmányellenességének megállapítását. Az Alkotmánybíróság többségi döntéssel – négy különvélemény mellett – minden indítványt elutasított, meglehetősen megszorítóan értelmezve, sőt bizonyos fokig emberi jogból állampolgári joggá visszaminősítve a kommunikációs jogok körébe sorolt gyülekezési szabadságot.

A törvény teljes egészében történő megsemmisítésére vonatkozó kérészt azzal indokolták az indítványozók, hogy az alkotmánynak a törvény elfogadásakor hatályos szövege még tartalmazott egy jogkorlátozó rendelkezést, nevezetesen azt, hogy a békés gyüleke-

zés joga nem sértheti az ország alkotmányos rendjét, ezzel szemben a mai alkotmányszöveg már e jog szabad gyakorlását ismeri el, minden megszorítás nélkül. Az indítványozók másik érve az volt, hogy a törvény olyan korlátozásokat tartalmaz, amelyeket a Polgári és politikai jogok egyezségokmányának 21. cikke nem tesz lehetővé. Ezt az érvelést indokoltan utasították el az alkotmánybírák, mondván, hogy a gyülekezés szabadsága sem az egyezségokmány, sem más nemzetközi egyezmény, sem pedig az 1989. október 23-án hatályba lépett, ma hatályos alkotmányszöveg értelmében nem korlátozhatatlan alapjog. Az Alkotmánybíróság azt is megállapította, hogy önmagában az a tény, miszerint az alkotmány gyülekezési jogra vonatkozó korábbi rendelkezésének 1989. októberi módosítását követően a törvény szövegét nem igazították hozzá az alaptörvény megváltozott szövegéhez, nem eredményez mulasztásban megnyilvánuló alkotmányellenességet sem.

Természetesen üdvözlendő az is, hogy a határozat megerősíti: az Alkotmánybíróság a gyülekezést mint a közösségi véleménynyilvánítás megnyilvánulását a kiemelt alkotmányos védelemben részesülő kommunikációs jogok részét kezeli: „...a gyülekezési jog – csakúgy, mint a gondolat, a lelkiismeret és a vallás szabadsága – szorosan kapcsolódik a véleménynyilvánítás szabadságához [30/1992. (V. 26.) AB határozat, ABH 1992, 167, 171.]. Gyűlések megszervezésének, megtartásának, az azokon való részvételnek a joga nélkül a nézetek, információk megszerzésének és másokkal való megosztásának, a vélemények közösen történő kialakításának a lehetősége ugyanis aligha volna megvalósítható.”

Az indítványozók az Alkotmánybíróság állandó gyakorlata szerint a jogállamiság részét képező jogbiztonság sérelmét látták abban, hogy a törvény a „békés összejövetel” megfogalmazás alkalmazásával indokolatlanul összevonja a gyülekezés különféle formáit, és ezzel tág lehetőséget ad a hatóságnak, hogy bármely csoportosulást rendezvényként kezeljen és a törvény hatálya alá rendeljen. A többséghez tartozó alkotmánybírák nem fogadták el ezt az érvelést, ugyanakkor Kukorelli István alkotmánybíró és a különvéleményéhez ebben a kérdésben csatlakozó további két társa, Czucz Ottó és Kiss László – helyesen – úgy vélte, hogy az „összejövetelek” kifejezés valóban módot ad a hatóságnak arra, hogy a közterületen néhány személy találkozását, közéleti témájú beszélgetését a törvény alapján bejelentési kötelezettség alá eső gyülekezésnek minősítse és akár fel is oszlassa.

Az indítványozók egy további kifogása értelmében a törvény a rendezvény szervezőinek alanyi körét nemzetközi szerződésekkel ellentétesen szűkíti le a

magyar állampolgárságú, illetőleg a Magyarországon tartózkodási vagy letelepedési engedéllyel rendelkező nem magyar állampolgárságú természetes személyekre, vagyis alkotmányellenesen zárja ki mind a belföldi jogi, mind pedig a külföldi természetes és jogi személyeket az alkotmány értelmében mindenkit megillető jog gyakorlásából. A többséghez tartozó alkotmánybírák a jogi személyek jogát a gyülekezési jog egyéni jellegére, a külföldi magánszemélyekét pedig arra a nagyon kevés meggyőző érvelésre hivatkozva utasították el, „hogy a rendezvény szervezője csak a magyarországi viszonyokban járatos, azokban eligazodni képes olyan személy legyen, aki a rendezvény előkészítésével és lebonyolításával kapcsolatban a törvény által a szervező részére biztosított jogoknak, illetőleg a reá rótt kötelezettségeknek – például a kártartozásért fennálló felelősségének – az országban való fizikai jelenléte folytán is eleget tud tenni”.

Ezzel szemben Kukorelli István és a hozzá ebben a pontban csatlakozó három másik alkotmánybíró (Czúcz Ottó, Holló András és Kiss László) különvéleményükben úgy vélik, hogy a gyülekezési szabadságot az alkotmány nem sorolja a kizárólag magyar állampolgárokat megillető jogok közé. A lex Répássy-határozat különvéleményeit is jegyző alkotmánybírák szerint az Alkotmánybíróság gyakorlata értelmében az állam akkor korlátozhat alapvető jogot, mint amilyen a gyülekezés szabadsága, például a magyar állampolgárság hiányára tekintettel, ha másik alapvető jog védelme vagy érvényesülése, illetve egyéb alkotmányos érték védelme más módon nem érhető el. A kisebbséghez tartozók meggyőző álláspontja szerint a többség indokolása nem elégi ki az alkotmányos alapjogkorlátozásnak ezeket a követelményeit. Azzal, hogy az alkotmánybírák többsége elfogadta ezt a korlátozást, a szervezés joga tekintetében állampolgári joggá változtatta a gyülekezéshez fűződő emberi jogot.

Ami pedig az indítványozóknak azt az aggályát illeti, hogy akár bel-, akár pedig külföldi jogi személyek miért ne lehetnének gyűlés szervezői, felveti a jogi személyek alapjogi jogalanyiségének kérdését, amit az Alkotmánybíróság már több korábbi határozatában tárgyalt. Érdekes módon most mind a többséghez, mind pedig a kisebbséghez tartozó alkotmánybírák megfellebbeztek ezekről a döntésekről. Még az a Harmathy Attila is, aki egy héttel később, a névjogról szóló határozathoz fűzött különvéleményében már így érvel: „Az Alkotmánybíróság állandó gyakorlata szerint az alapvető jogok az embereken kívül a jogi személyeket is általában megilletik.”²⁸

Az indítványozók szerint a törvény indokolatlanul írja elő általánosságban, valamennyi rendezvényre az előzetes bejelentési kötelezettséget, mert a gyülekezési jog gyakorlása igen eltérő formákban, létszám-

mal, és jellegükben különböző közterületeken valósulhat meg, így a közrendre és a közbiztonságra is eltérő mértékben, esetleg egyáltalán nem jelentenek veszélyt. Álláspontjuk szerint ezzel a törvény kizárja a gyülekezési jog gyakorlásának spontán lehetőségét is. Azt is kifogásolták az indítványozók, hogy a törvény különbségtétel nélkül minden rendezvény betiltását lehetővé teszi a közlekedés rendjének aránytalan sérelmére hivatkozva.

Az Alkotmánybíróság többségi indokolása a szabad mozgáshoz való joggal indokolja, hogy a hatóságnak időben tudomást kell szereznie a közterületen tartandó rendezvényekről, és ezzel magyarázza a rendezvény előzetes bejelentése előírásának, valamint a közlekedés rendjének sérelmére hivatkozva történő betiltása alkotmányosságát. Kukorelli alkotmánybíró és három társa ebben az esetben is helyes érvelése szerint viszont a gyülekezési szabadság gyakorlása – egészen szélsőséges eseteket leszámítva – nem áll összeütközésben a mozgásszabadsággal. A négy, különvéleményen lévő alkotmánybíró álláspontja értelmében az alkotmányból nem vezethető le, hogy az embereknek alkotmányosan védett joguk volna ahhoz, hogy meghatározott időben és helyen a közterület egy meghatározott részén közlekedjenek. Ellenében a többségben lévőkkel, a kisebbséghez tartozók úgy vélik, hogy a gyülekezési szabadság általában nem a „járművel vagy anélkül való közlekedés szabadságával” mint alapvető joggal, hanem legfeljebb a közlekedés rendjéhez fűződő közérdekkel áll összefüggésben. A négy alkotmánybírónak valószínűleg abban is igaza van, hogy tarthatatlan következményekkel járna, ha az Alkotmánybíróság a többségi álláspontot követve a „közlekedéshez való jogot” minden konkrét esetben védendő alapvető jognak tekintené, mivel így alapjogsérelmet kellene megállapítani az olyan helyzetekben is, amikor nem a gyülekezési szabadság vagy más alapvető jog, hanem egyéb esemény vagy cselekedet korlátozza a közlekedés zavartalanságát (például útfelbontás, egyes tömegközlekedési járatok szüneteltetése stb.).

Az indítványozók szerint alkotmányellenes a törvénynek az a rendelkezése is, amely lehetővé teszi a rendezvény feloszlátását azon az alapon, hogy a rendezők elmulasztották a bejelentést, illetve hogy a rendezvényt az írásbeli bejelentésben foglaltakhoz képest eltérő időpontban, helyen vagy útvonalon tartották meg. Míg a határozat többségi indokolása szerint ez az indítvány is megalapozatlan, addig a különvéleményt megfogalmazó alkotmánybírák indokoltan tartják aránytalannak a szervezők „adminisztratív mulasztásának” szankcionálását, mert ezek a cselekedetek nem veszélyeztetik sem a közrendet, sem a közbiztonságot.

NÉHÁNY ÚJ ALAPJOGI DÖNTÉS

Az alapjogok alkotmánybírák általi felfogása szempontjából rendkívül áruklodó az a döntés, amelyben a testület 6:5 arányban megsemmisítette az Országos Választási Bizottságnak azt a határozatát, amely jóváhagyta a sorkatonaság megszüntetéséről az MSZP által kezdeményezett népszavazás kérdését.²⁹ A Répássy- és a gyülekezési jogi határozat négy kisebbségben lévő bírójának különvéleményéhez ezúttal Bihari Mihály is csatlakozott.

A többségi döntés indokolásának lényege, hogy a személyesen teljesítendő sorkatonai szolgálat megszüntetése az alkotmány 70/H. § (1) bekezdésében a haza védelmével kapcsolatos, valamennyi állampolgárt terhelő alkotmányos hadkötelezettség „lényeges elemének” megszűnését, és ezzel az alkotmány népszavazás útján tiltott módosítását vonná magával. Ez az érvelés az alapvető jogok korlátozhatatlan lényeges tartalmának az alkotmány 8. § (2) bekezdésében szereplő intézménye analógiájára bevezeti az alkotmányos kötelezettségek lényeges, ezért szintén korlátozhatatlan elemének az alkotmányban nem szereplő fogalmát. Ezzel nem az a baj, hogy az alkotmány értelmezésével új fogalmat kreál, hanem hogy ez a kvázi morális kötelezettség a többséget alkotók felfogásában egyenrangúvá válik az alapvető jogokkal, amelyek biztosítása pedig – a kisebbségben lévők helyes értelmezése szerint – az alkotmány elsődleges célja. E veszélyes doktrína némileg emlékeztet a szocialista alkotmányelmélet azon meghaladni vélt tételére, miszerint az alapvető jogok gyakorlásának feltétele az alapvető kötelezettségek teljesítése.

A kisebbséghez tartozó alkotmánybírák ezzel szemben abból indultak ki, hogy az alkotmányban rögzített alapvető jogok, illetve kötelezettségek jogi természetüket tekintve jelentősen különböznek egymástól. Bihari Mihály különvéleménye szerint az alapvető kötelezettségek tartalmát a törvényalkotó nem bővítheti, viszont alacsonyabb szinten történő megállapítása, illetve kikényszerítésének mellőzése lehetséges, már csak azért is, mert az általános honvédelmi kötelezettség érvényesítéséhez szükséges részletes szabályokat az alkotmányozó nem kívánta szabályozni, így az nem alkotmányozási, hanem törvényalkotási tárgykor. Ehhez hasonlóan érvelt Holló András is, mondván, a törvényalkotó szabadon határozhatja meg az alkotmányos alapkötelezettségek tartalmát mindaddig, amíg azokat meg nem szünteti.

Látszólag mindkét indokolás figyelmen kívül hagyja azt a tényt, hogy jóllehet az alkotmányozó valóban nem kívánta szabályozni az általános honvédelmi kötelezettség részleteit, de a 70/H. § (2) bekezdése tartalmazza annak formái, amelyek fe-

leslegessé válásával ez az alkotmányos passzus – ahogy a többség érvel – valóban kiüresedhet, ami akár az alkotmány burkolt módosításaként is felfogható. Holló András szellemes ellenérve, hogy ugyan ez a helyzet előállhatna a sorkatonai szolgálat jelenlegi szabályainak fenntartása esetén is, ha senki sem választaná a fegyveres szolgálatot. Csakhogy Holló elfeledkezik arról a különbségről, hogy míg az utóbbi esetben a fegyver nélküli és a polgári szolgálat elvi lehetősége fennmaradna, a sorkatonaság megszüntetésével viszont ezek értelmüket veszítenék. Kiss László különvéleményében úgy próbálja megoldani ezt a problémát, hogy szerinte a honvédelmi kötelezettség az önkéntes hivatásos katonai szolgálat által is megvalósul. Ez az álláspont azonban nincs tekintettel arra, hogy az önkéntesen végzett katonai szolgálat nem lehet egyszersmind egy kötelezettség megvalósulása, ráadásul a polgári szolgálat mindenképpen kizárt fogalmilag. Kukorelli István különvéleménye azt az megszorító értelmezését adja a 70/H. § (2) bekezdésének, miszerint az pusztán arra kötelezi a törvényhozót, hogy *amennyiben* fegyveres katonai szolgálatra kötelezi az állampolgárokat, *akkor* köteles alternatív magatartást is lehetővé tenni. Vagyis Kukorelli is abból indul ki, hogy az alkotmányozó lehetségesnek tartott olyan helyzetet, amikor a három felsorolt forma egyike sem létezik.

Magam azt gondolom, hogy egy létező alkotmányos intézmény normatív kiüresítése valóban felér egy alkotmánymódosítással. Csakhogy a referendumra javasolt kérdés nem üresíti ki az alkotmányban foglalt formákat, hiszen „nem békeidőben” azok továbbra is léteznének. Márpedig az alkotmányszöveg nem szól arról, hogy az említett formákat békeidőben is működtetni kell.

Kukorelli különvéleményében vitába száll a többségi álláspontnak azzal az előfeltevésével, mely szerint a sorkatonai szolgálat népszavazás eredményeként történő megszüntetése az állampolgárok számára alanyi jogot teremtene arra, hogy ez a helyzet változatlanul fennmaradjon. Kukorelli szerint viszont semmi sem zárja ki, hogy a törvényhozás később megváltoztassa a népszavazás nyomán elfogadott törvényt. Valóban nincs jogi akadály a visszaállításnak, hacsak nem értelmezzük kiterjesztően az Alkotmánybíróságnak a természetvédelem kapcsán megfogalmazott azon doktrínáját, mely szerint annak elért szintje nem csökkenthető.³⁰

Még a honvédelmi kötelezettségnél is áttételesebben kapcsolódik az alapjogok témájához az a határozat, amelyben a szokásos 7:4-es többség elutasította azt a konkrét bírói normakontroll-indítványt, amely a bírósági ügyvitel szabályairól szóló igazságügy-minisz-

teri utasításnak a felszámoló kijelölésére vonatkozó rendelkezéseit kifogásolta. A többség sem jogforrástani, sem bírói függetlenségi problémát nem látott abban, hogy a miniszter jogszabályi felhatalmazás nélkül, az alárendelt szervek irányítására szolgáló utasítási formában szabályozta a felszámoló kijelölését mint az ügyvitel körét messze meghaladó, jogkövetkezményekkel is járó eljárást.

Persze miként a korábbi időszakokban, a 2001 végén hozott döntések között is találhatunk olyat, amely nem korlátozta, hanem éppenséggel kiterjesztette az alapjogok terjedelmét, sőt olyan is akadt köztük, amelyik a Sólyom-bíróság „alapjog-kiolvasztó” aktivizmusával is versenyezve új, alapvető jogot hozott létre. Az anyakönyvekre, a házasságkötési eljárásra, a névviselésre és névváltoztatásra vonatkozó jogszabályok alkotmányossági felülvizsgálata során a bíróság hét tagja által jegyzett többségi határozat a rendelkező részben a következőket állapítja meg: „A névjog az alkotmány 54. § (1) bekezdésében foglalt emberi méltóságból levezethető alapvető jog. Minden embernek elidegeníthetetlen joga van az (ön)azonosságát kifejező saját névhez és annak viseléséhez. Ez a jog az állam által nem korlátozható. A névjog egyéb elemei – így különösen a névválasztás, a névváltoztatás, a névmódosítás – a jogalkotó által alkotmányosan korlátozhatók.”³¹ A korábban említett, jogkorlátozó tartalmú döntésekben a többséghez tartozó négy bíró elutasította a névjog mint alapvető jog levezetését az emberi méltósághoz való alkotmányos jogból.

*

Ez utóbbi kivétel azonban csak erősíti a szabályt, ami az elmúlt hónapok alkotmánybírói gyakorlatában az alkotmányos jogok, köztük is hangsúlyosan a politikai szabadságjogok megszorító értelmezésében érhető tetten a jelenlegi testület többsége részéről. Mint láttuk, 2001 második felében ezt a többséget többnyire ugyanaz a hat, illetve olykor hét bíró alkotta. Nagyon nehéz pontos választ adni arra a kérdésre, hogy milyen közös álláspont mentén alakult ki ez a többség. Bizonyosan nem egy következetesnek mondható konzervatív felfogást képviselnek, hiszen például a korábban említett, alapjogot védő tartalmú rémhírterjesztési döntés előadója a mostani többség egyik tagja. De maga Harmathy Attila, a lex Rápácssy-határozat előadója például az említett névjogi, illetve betegjogi döntéshez írott különvéleményének egyes részeiben meglepően jogvédő álláspontot képvisel.

Valószínűleg arról sincs szó, hogy a jogok morális értelmezésének elfogadása, illetve elutasítása ered-

ményezné a mostani megosztottságot, hiszen a korábbi Sólyom-bíróság kezdeti éveire jellemző dworkinista alkotmányértelmezés gyakorlásával a jelenlegi testületből legfeljebb két alkotmánybíró – Kukorelli és Holló – „vádolható”. A legvalószínűbb magyarázatnak az tűnik, hogy a jelenlegi jogkorlátozó többség tagjai – nyilván különböző motívumoktól vezérelve – az állam és egyén konfliktusaiban hajlamosabbak az állam pártjára állni.

JEGYZETEK

1. Lásd például HALMAI Gábor: *Az aktivizmus vége? A Sólyom-bíróság kilenc éve*, Fundamentum, 1999/2. De az sem új megállapítás, hogy az alapjogi ítélkezés „kifulladásának” jelei már érzékelhetők voltak a Sólyom-korszakban is. Azon persze lehetne vitatkozni, hogy mikortól számíthatjuk a visszarendeződést. Kis János például 1993-ra teszi a fordulópontot, e sorok szerzője viszont úgy gondolja, hogy mind az 1993-as, mind az 1994-es évben még fontos alapjogi tárgyú döntések születtek. Álljon itt néhány példa e két év terméséből: 4/1993. (II. 12.) AB határozat az állam vallási semlegességének követelményéről; 21/1993. (IV. 2.) AB határozat a jövedelmek ellenőrzése céljából bevezetni tervezett vagyonnyilatkozat-tételi kötelezettség alkotmányellenességéről; 34/1994. (VI. 24.) AB határozat a korábbi levéltári és államtitok-szabályozás alkotmányellenességéről; 36/1994. (VI. 24.) AB határozat a közszereplők fokozottabb bírálhatóságáról; 60/1994. (XII. 24.) AB határozat a titkosszolgálati iratokkal kapcsolatos információs önrendelkezési jogról. Ugyanakkor abban igaza van Kis Jánosnak, hogy már ezekben az években elkezdődött néhány kényes alapjogi indítvány (rendőrségi törvény, orvosi kényszerintézkedések, idegenrendészet, nemi erkölccsel kapcsolatos bűncselekmények, eutanázia) tudatos félretétele a bírák részéről. Lásd Kis János: *Alkotmánybíráskodás a mérlegen*, in Uő.: *Alkotmányos demokrácia. Három tanulmány*, Budapest, INDOK, 2000, 232–234.
2. 22/1999. (VI. 30.) AB határozat.
3. 13/2000. (V. 12.) AB határozat, illetve 14/2000. (V. 12.) AB határozat. A két határozat részletes kritikáját lásd HALMAI Gábor: *Hátramenetben az alapjogvédelem?*, Fundamentum, 2000/3.
4. 18/2000. (VI. 6.) AB határozat.
5. 1270/B/1997., illetve 37/2000. (X. 31.) AB határozatok.
6. 13/2001. (V. 14.) AB határozat.
7. 36/2000. (X. 27.) AB határozat.
8. 18/2001. (VI. 1.) AB határozat.
9. 6/2001. (III. 14.) AB határozat.
10. A köztársasági elnök indítványát és a HANÁK András által írt *amicus curiae*-t (*Meddig nyújtózhat a ma-*

- gyar szólásszabadság?) lásd a Fundamentum 2001/2. számában.
11. Általában a tényekkel kapcsolatos helyreigazítás sem ismert a common law jogrendszerekben, így Nagy-Britanniában, Ausztráliában, és csak korlátozott formában az Egyesült Államokban.
 12. 57/2001. (XII.5.) AB határozat.
 13. *Red Lion Broadcasting Co. versus FCC*, 395 U. S. 367, 386 ff./1969.
 14. *United States Court of Appeals for the District of Columbia*. Lásd F. C. C. *Told to Repeal Its Order on Replies*, The New York Times, 12 October 2000.
 15. *Miami Herald Publishing Co. versus Tornillo*, 418 U. S. 241/1974.
 16. *Case „Relating to certain aspects of the laws on the use of languages in education in Belgium”*, 1968. július 23-i határozat, Series A, no. 6.
 17. *Sunday Times versus The United Kingdom*, 1979. április 26-i határozat, Series A, no. 30.
 18. *Handyside-ügy*, 1976. december 7-i határozat, Series A, no. 24.
 19. *Jersild versus Denmark*, 1994. szeptember 23-i határozat, Series A, no. 298.
 20. *Lehideux and Isorni versus France*, 1998. szeptember 23-i határozat. Lásd részletesen BÁN Tamás: *A holokausztagadása: a Faurisson-ügy*, Fundamentum, 1999/1, 166–167.
 21. *KPD versus Germany*, 250/57. sz. határozat.
 22. *Tolstoy Miloslavsky versus The United Kingdom*, 1995. július 13-i határozat, Series A, no. 316-B.
 23. Council of Europe, Committee of Ministers. Resolution (74) 26 on the Right of Reply – Position of the Individual in Relation to the Press.
 24. Resolution 1003 (1993) on the ethics of journalism.
 25. *New York Times Co. versus Sullivan*, 376 U. S. 254. A korrekt módon ismertetett döntés éppenséggel a lex Récipassy alkotmányellenességét támasztja alá, hiszen a legfőbb bírák éppen azért találták alkotmányellenesnek az újság kártérítésre kötelezését, mert az visszatartaná a sajtót a közügyek vitatásától.
 26. Egyebek között *Lingens versus Austria*, 1986. július 8-i határozat, Series A, no. 103; *Oberschlick versus Austria*, 1991. május 23-i határozat, Series A, no. 204.
 27. 55/2001. (XI. 29.) AB határozat.
 28. 58/2001. (XII. 7.) AB határozat.
 29. 50/2001. (XI. 29.) AB határozat.
 30. Lásd 28/1994. (V. 20.) AB határozat.
 31. 58/2001. (XII. 7.) AB határozat.